

CARRHAE SAVAŞI'NIN (MÖ 53) SEBEPLERİ VE SONUÇLARI ÜZERİNE BAZI YENİ DEĞERLENDİRMELER

SOME RECONSIDERATION ON THE REASONS FOR AND RESULTS OF THE BATTLE OF CARRHAE (53 B.C.)

MUZAFFER DEMİR*

Öz: I. Triumvirliğin MÖ 60 yılında kurulmasından sonra Roma'nın en güçlü üç lideri arasında yerini alan Crassus'un Pompeius ve Caesar'ın askeri zaferlerine denk gelebilecek bir zafer kazanırsa, belki kendisinin de Roma'nın meşhur ve sayılan liderlerinden biri olabileceği düşüncesine kendisini kaptırdığı tezi genelde antik ve modern kaynaklarda kabul görmektedir. Bu sebeple onun Doğu'da Parthlara karşı bir sefer düzenlemeye ve onları egemenlik altına almaya karar verdiği öngörülmektedir. Özellikle Florus gibi bazı Roma yazarları Crassus'un bu siyasi hırslarının kendi sonunu getirdiği konusunda hemfikirdirler. Crassus, Antiokheia'dan yola çıkarak Urfa yakınlarında bugünkü Harran, yani Carrhae'ye ulaşmıştır. Buranın batısına düşen bir yerde Parth generali Surena'nın yaptığı ani bir baskınla yenilgiye uğramış, Parthlara bayrak ve sancaklarını kaptırmış, kendisi de barış görüşmeleri sırasında tuzığa düşürülerek öldürülmüştür. Roma savaş alanında yirmi binden fazla askerini kaybetmiştir; Carrhae yenilgisinin kendine özgü sonuçlarından birisi de on bin Romalı askerin esir alınması ve nihayetinde bunların otuz üç yıl boyunca Uzak Doğu'da kalmalarıdır. Bu yenilgi aynı zamanda Roma'nın Doğu'da Fırat'ın ötesinde Büyük İskender gibi Hindistan'a kadar topraklarını genişletme hayallerinin sonu olması açısından önemlidir. Roma'nın güçlü imparatorları Traianus ve Septimius Severus, MS II. yüzyıl başları ve sonlarında Parthlara karşı düzenledikleri seferlerle benzer hayaller peşinde koşmuşlardır. Biz bu çalışmamızda Florus dışında, Cicero, Plutarkhos, Velleius Paterculus, Appianus ve Cassius Dio gibi antik yazarların metinlerini analiz ederek, Carrhae Savaşı'nın sebepleri, yeri, taktikleri ve sonuçları hakkında değerlendirmelerde bulunacağız. Özellikle Parth savaş taktiklerinin bu savaşta Roma'ya nasıl üstün geldiğinin sebeplerini araştıracağız. Ayrıca antik kaynakların genelinde savaşın kaybedilmesinin ana sebebi olarak Crassus'un gösterilmesinin abartılı olabileceği tezi üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Crassus • Parthlar • Carrhae • Harran • Roma

Abstract: It has been generally accepted in both ancient and modern sources that after the establishment of the First Triumvirate in 60 B.C., one of the most powerful men of Rome, Crassus had the idea that he had to win a great battle in order to promote his authority and popularity in Rome over his rivals, Pompeius and Caesar, who had already gained renown for their victories. To realize this thought, he is assumed to have decided to make an expedition against the Parthians in the East before they were strong enough to invade Syria. Some Roman writers, especially Florus, pointed out that the political ambitions of Crassus led to his end. Crassus, having set out on his expedition from Antiochia, reached Carrhae (Harran) near Edessa (Urfa). At the western vicinity of this place, he was surprised by the army of Surenas, the Parthian general. Roman banners and standards were captured and Crassus was also killed in turmoil while trying to make a truce with the Parthians. The number of casualties was more than twenty thousand. The interesting point is that the Parthians also took ten thousand Roman soldiers as prisoners and kept them in the East for a period of thirty-three years. This defeat also ended the dreams of those Romans who wished to extend their territories beyond the Euphrates as far as India, just as Alexander the Great did. Trajan and Septimius Severus, the strong emperors of Rome, also followed these same dreams, making expeditions against the Parthians in the early and late IInd century A.D. In this study, apart from Florus, by striving to analyze the works of Cicero, Plutarch, Velleius Paterculus, Appian and Cassius Dio, we comment on the reasons, tactics and results of the battle of Carrhae. In particular, we concentrate on the reasons why the Parthian war strategies prevailed upon the Roman ones. Further, we also concentrate attention on the thesis that the main reason for the loss of the battle was the character and the decisions of Crassus, and find both reasons, the importance of Crassus's character and his decisions, have been exaggerated.

Keywords: Crassus • Parthians • Carrhae • Harran • Rome

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla. dmuzaffer@mu.edu.tr

Roma ve Parthlar arasındaki ilk büyük savaş MÖ 53 yılında Carrhae'de gerçekleşmiş ve Roma'nın ağır yenilgisiyle sonuçlanmıştır. İki taraf arasındaki savaşların MS 217 yılına kadar aralıklarla devam ettiği ve Roma'nın bu savaşlara rağmen Parthlara karşı tam bir üstünlük sağlayamadığı bilinmektedir. Carrhae Savaşı'nın detaylarına girmeden önce, sebepleri hakkında bir değerlendirme yapmak gerekmektedir¹. Savaş öncesi dönemde Roma, I. Triumvirliği MÖ 60 yılında kuran üç büyük lider, Caesar, Pompeius ve Crassus'un büyük oranda kontrolü altındaydı. Zenginliği ve siyasi bağları nedeniyle Roma'nın önde gelen liderlerinden birisi olan Crassus, Pompeius'un Küçük Asya'da Pontos kralı VI. Mihtridates'e karşı başarılı savaşından sonra zenginlikte ikinci sıraya gerilemek zorunda kalmıştı. Pompeius, Doğu seferinden Crassus'un Roma'da biriktirmeyi ümit edeceğinden çok daha fazla bir mal varlığıyla geri dönmüştü. Buna ilaveten, Crassus'un yeni rakibi Caesar da büyük güç kazanmaktaydı. Caesar, Galya'daki zaferleri sayesinde önemli siyasi ilerlemeler gerçekleştirmiş ve büyük miktarda zenginliğe kavuşmuştu. Böylelikle Roma'ya geri döndüğünde ciddi bir *cliens* ve arkadaş ağı geliştirmişti. Dolayısıyla Crassus, Roma'da nüfuzunun azalmakta olduğunu farkındaydı. Ancak halihazırda konsüllüğü elde etmesinde kendisine yardım ettiğinden Pompeius'a ve siyasi güç olarak destek almak için Caesar'a da güvenmek zorundaydı. Plutarkhos, Crassus'un kafasındaki planlardan birkaç yerde bahsetmekte ve bunlarla ilgili yorum yapmaktadır; buna göre kendisi Caesar'inki gibi popülerite elde eder ve Pompeius'un askeri zaferlerini eşitleyebilecek bir konuma gelirse Roma'da tekrar en nüfuzlu lider olabileceğini düşünmekteydi². Bu bağlamda senato, I. Triumvirliğin kurulmasından sonra Crassus'u Suriye'nin gelecekteki yöneticisi olarak atadığında, onun Suriye'de kalmaya niyeti olmadığı Parthia'yı istila etmek istediği bildirilmektedir³.

Altmış yaşındaki Crassus, böylesine bir seferden kazanacağı ganimet ve büyük bir zaferin getireceği siyasi prestijle *auctoritas*ını arttırabilecekti. Antik kaynaklar da bu konuda ortak fikir beyan

¹ Carrhae Savaşı hakkında detaylı bilgi veren iki önemli yazar bulunmaktadır: Plutarkhos (*Crass.* XIV-XXXIII) ve Cassius Dio (XXXIX. 33. 2; XL.12-28. 2). Bunların dışında Geç Cumhuriyet ve Principatus döneminden her türlü edebi üsluptaki çalışmalarda pek çok referans ve bahis bulunmaktadır. Cicero'nun felsefi eserleri ve Strabon'un coğrafyası gibi farklı kaynaklar da bu felaket üzerine yorum yapmakta ve sebebini açıklamaya çalışmaktadır. Plutarkhos'un Crassus'un MÖ 54 ve 53 yıllarındaki son seferleriyle ilgili anlatımı genellikle detaylıdır ve "birinci el bilgiye dayanmaktadır ve Carrhae yenilgisine yol açan son macera yüksek rütbeli bir Romalı askerinin bakış açısıyla görülmektedir" (Adcock 1966, 51). Adcock (1966, 51) Crassus'un yanında savaşmış olan Q. Dellius Cassius'u bu muhtemel kaynak olarak tanımlamaktadır.

² Plut. *Crass.* XII. 1; 14. 4; ayrıca bk. Gruen 1974, 68-70.

³ Dio'ya göre (XXXIX. 33. 2), teklif edilen *tribunus* Gaius Trebonius (*Lex Trebonia*) yasaları arasında Crassus'a verilen "Suriye ve komşu topraklarını beş yıllığına yönetmesine müsaade, bütün vatandaşa ve müttefik askerleri kullanarak kiminle isterse savaş yapabilmesi" hükmü bulunmaktadır. Dio burada özel olarak Parthia Savaşı'ndan bahsetmemektedir. Hatta XL. 12. 1'de Crassus'un herhangi bir suçlamada bulunmadan ve oylama yapılmadığı halde Parthia seferini düzenlediğini bildirmektedir. Livius ise (*Per.* 105) "Suriye ve Parthia savaşının Crassus'a verildiğini" bildirmektedir. Benzer şekilde Plutarkhos (*Pomp.* LII. 3) "Crassus'a Suriye ve Parthlara karşı sefer" hakkı bahsedildiğini yazmaktadır. Diğer taraftan Plutarkhos (*Crass.* XVI. 3), çıkan kanunda özel olarak bir Parth Savaşı'ndan bahsedilmediğine işaret etmektedir. Bu bağlamda kendi içinde tezata düşmektedir. Ancak Dio'nun aktarımı oldukça nettir. Crassus'a Parthlar da dâhil kiminle isterse savaş yapma yetkisi verilmiştir. Plutarkhos, belki de savaşın kötü sonucundan kaynaklanan bir düşünceyle, Crassus'un gereksiz yere böyle bir girişimde bulunduğu etkisini oluşturmak için bunu vurgulama gereği duymuştur. Bu bağlamda Dio da çekimser kalmış ve Parthia Seferi vurgusu yapma gereği bile duymamıştır. Onun konuyla ilgili özet sunum ortaya koyması da Parth Seferi'ne değinmemesinin sebebi olabilir. Velleius Paterculus (II. 46. 2) da "Suriye'nin hala kafasında bir Parth Savaşı kurgulayan Crassus'a kararname ile verildiğini" bildirmektedir. Senatonun bu kanunu baskı altında kabul ettiği görüşü hakkında bk. Campbell 2001, 5.

etmektedir. Yukarıda bir dereceye kadar belirttiğimiz üzere Plutarkhos, Suriye eyaleti kendisine verildiğinde Crassus'un buna verdiği tepkiyi ve Suriye'yi Parthia dahil Uzak Doğu'ya olan fetihlerinde bile üs olarak kullanacağı niyetini açıktan şöyle bildirmektedir: “*Şimdi büsbütün övgü dolu ve şuurunun dışına çıkarak ne Suriye'yi ne de Parthia'ya başarısının sınırları olarak düşünebilecekti, önceden Lucullus'un Armenia kralı Tigranes ve Pompeius'un Mithradates'e karşı seferlerini çocuk oyuncağı olarak görmeye başlamış, ümitlerinin kanatlarını Baktria, India ve Dış Denize kadar uçurmuştur*”⁴. Buna göre Crassus'u zaferinden emin olabileme kanaatine iten kendinden önceki Lucullus ve Pompeius gibi örneklerle sahipti, onların Doğu'daki zaferlerinin kendilerine nasıl prestij sağladığını görmüştü. Appianus da konuyla ilgili şöyle vurgu yapmaktadır: “*Crassus Suriye ve komşu ülkeyi almıştır çünkü kolay, muzaffer ve kârlı olacağını düşündüğü Parthlarla bir savaş istemiştir*”⁵. Dio ise konuyu şöyle sonuçlandırmaktadır: “*Crassus kendi açısından zafer ve aynı zamanda kâr elde etmeyi arzularak, insanların kendilerinin sessiz olduğu ve önceden Romalılara karşı savaşarak güçsüz düşüklerinden ve rahatsızlık yaratmadıklarından Suriye'de böyle bir şeyin mümkün olmadığını düşünerek, Parthlara karşı bir sefer düzenlemiştir*”⁶. Bütün bu antik yazarların görüşlerindeki ortak olan nokta, Crassus'un bir Parth savaşı başlatmak için Suriye'ye gittiğidir.

Bu doğrultuda onun bir Parth seferi ve zaferi istemesinin sebebinin şöhret elde etmeye yönelik aşırı hırsı olduğu ileri sürülmekte ve bu düşünce modern yazarlar arasında genel kabul görmektedir. Florus, Crassus'un Roma'da gücünü artırma arzusu ve hırsına şöyle işaret etmektedir: “*Crassus bu dönemde asil doğumundan, zenginliğinden ve elde etmiş olduğu yüksek görevler yüzünden şöhretinin doruğuna ulaşmış ve buna rağmen zenginliklerini sürekli artırmayı arzulamıştır...*”⁷. Aslında Pompeius bir *plebs*, Caesar ise cumhuriyetin erken dönemlerinden beri konsüller vb memurlar çıkarmış ancak MÖ I. yüzyıl itibarıyla zenginliğini yitirmiş Iulii Caesari sülalesinden olup, Crassus ise tam bir soylu aileden gelmekteydi. Daha soylu olmasının avantajını zenginlik ve askeri güçle de desteklemek istiyordu. Parthia'nın kendisi Crassus için önemli değildi; bunun yerine Crassus'un kafasını meşgul eden Parthia'nın ona ne verebileceğiydi. Bu sebeple Crassus, Roma halkına Caesar ve Pompeius'tan zenginlik ve güçte daha iyi olduğunu ispatlayabilmek için büyük bir askeri zafer arzulamakta ve buna gereksinim duymaktaydı⁸. Onun kamu yararına değil de kendi çıkarını öne çıkaran bir yaklaşım sergilemesi kendi sonunu hazırlamakla kalmamış, yüzyıllarca Roma itibarının da yara almasına yol açmıştı; kendi çıkarı için çalışan birisi olduğunun kanıtı olarak Roma'daki inşaat projelerine destek vermemesi ve seferleri sırasında yeni kentler kurmaması gösterilmekte ve bu sebeple de isminin tarih sayfalarında arka planda kaldığı düşünülmektedir. Sonuçta onun Roma'daki siyasi statüsünü artırmak için aşırı hırsı ve kibri Carrhae'de Roma'nın felaketine yol açmıştır⁹.

Ancak bu noktada şu soru da sorulabilir; ölümünden sonra yazılan bu antik kaynaklarda vurgulandığı üzere Crassus gerçekten de Roma'yı kendi şöhreti için gereksiz bir savaşa sürükleyecek birisi midir? Yoksa antik kaynaklar onun kişiliği üzerinden Carrhae'deki Roma felaketinin günahını mı çıkarmaktadırlar? Bize göre, Crassus'un hataya düşerek kendisini siyasi arenadan silmeyi planlayan, ancak bunu açıktan belli etmeyen Caesar ve Pompeius'un kıskırtmalarından etkilenmesi ve gereksiz

⁴ Plut. *Crass.* XVI. 2.

⁵ App. *Bell. Civ.* II. 3. 18.

⁶ Cass. Dio XL. 12. 1-2.

⁷ Flor. *epit.* II. 13.10.

⁸ Ward 1977, 282-87, 293.

⁹ Flor. *epit.* I. 46. 1-6.

bir savaşa sürüklenmesi ihtimali gözardı edilmemelidir.¹⁰

Caesar, Crassus'un İspanya'daki komutayı ele almasında ve MÖ 59 yılında consul olmasındaki desteklerinin karşılığını vermiştir. Plutarkhos, Caesar'ın Galya'dan Crassus'a "saldırını onayladığını ve onu savaşa teşvik ettiğini" yazdığını bildirmektedir¹¹. Ancak mektubun detaylarını bilemediğimizden, Caesar'ın tam anlamıyla Crassus'un Suriye valiliğinden beklentisinin ne olduğunu tespit edebilmek de zor gözükmemektedir. O hiç şüphesiz Crassus'un bir tür sefer düzenlemesini beklemiş ve tasdik etmiştir. Muhtemelen bu sebepten Crassus'un en genç oğlu Publius Crassus'un komutasındaki Galyalı süvari birliğini seferde yardım etmeleri için Suriye'ye göndermiştir¹². Muzaffer bir şekilde geri dönecek olan Crassus, Pompeius'un siyasi manevralarını engelleyebilecek nüfuz ve zenginliğe sahip olabilecektir. Başarısız olursa da, Caesar'ın Galya'nın fethini tamamlamasını sağlayacak bir diğer büyük seferi düzenlemesinin önünü açacaktır. Caesar'ın, muhtemelen başarılı bir şekilde geri dönecek olan Crassus'un, Pompeius'u kontrol altında tutmaya yardım edebileceğini ümit ederek, onun Parthia macerasını desteklediği öne sürülebilir. Ancak şunu da belirtmemiz gerekmektedir ki, aşağıda vurgulayacağımız üzere Caesar tarafından gönderilen ve tecrübeli olduğu iddia edilen Publius Crassus ve birliği savaşta pek bir başarı gösterememiş, hatta savaşın kaybedilmesindeki önemli etkenlerden birisi olmuştur. Bu noktada bazı antik kaynaklarda, Caesar belkide abartılı olarak iç savaşlar sırasında bile karşı ordularda savaşan Romalıların ölmesine razı olmayan bir kişilik olarak gösterilse de, Roma'da tek adam olma hırsı onuda etkilemiş ve Galya'da görev yapmış bu birlik içinde hala Caesar'ın gizli emirleri doğrultusunda hareket edebilecek alt düzeydeki komutanların varlığının söz konusu olabileceği öngörülebilir.

Diğer taraftan bir eyaleti yönetmek veya bir sefer düzenlemek için güçlü bir muhalifi dışarıya göndermek o liderin Roma'daki siyasi nüfuzunu geçici olarak ortadan kaldırmak için uygulanan standart bir yöntemdi. Pompeius, yukarıda da belirttiğimiz gibi daha önceden VI. Mithradates'e karşı doğuda gösterdiği başarılar¹³ sırasında muhtemel bir Parthia seferinin ne kadar zor olabileceğini kavramıştı ve Crassus'un birkaç yıllığına Roma'dan uzak olması kendisinin Roma'daki gücünü sağlamlaştırmasında etkili olabilirdi. Ayrıca *optimates*'in çoğunluğu Crassus'un seferini desteklemekteydi, zira onun uzun süre başkentten uzak kalacak olmasını I. Triumvirliğin parçalanmasının fırsatı olarak görmekteydiler. Plutarkhos'un bildirdiği üzere, diğer konsül Gaius Ateius Capito ve bazı Romalılar anlaşma içinde oldukları Parthia gibi bir devlete karşı savaş yapmayı gereksiz bulduklarından, Crassus'un Roma'dan ayrılmasını engellemeye çalıştıklarında Pompeius devreye girmiş ve ona Roma Kapıları'na kadar eşlik ederek ayrılmasını sağlamıştır.

¹⁰ Benzer şekilde daha sonra Octavianus'un da Roma'daki en büyük rakibi M. Antonius'a, onun MÖ 36 yılında başlattığı Parth seferi sırasında, ihanet ettiği iddia edilmektedir. Cassius Dio'daki bir pasaj (XLIX. 41. 5), Octavianus'un Armenia kralının Antonius'u sefer sırasında terk etmesinde eli olabileceğini önermektedir. Dio, Antonius MÖ 34 yılında Armenia'ya geri döndüğünde ve orasını fethettiğinde, Octavianus'un Antonius'un Roma'ya gönderdiği yazışmaları durdurduğunu öne sürmektedir. Octavianus bunu yapmıştır: "...çünkü kendisi gizlice onunla [Armenia kralı Artavasdes ile] Antonius'a zarar vermek için iletişim halinde olmuştur". Dio, Octavianus'un Antonius'u ne zaman ve nasıl cezalandırdığını detaylandırmamıştır, ancak onun Antonius'un ilk Parthia istilası ve Praapsa'daki bozguna işaret etmesi muhtemeldir. Octavianus tarafından böyle bir engellenmenin olması büyük bir olasılıktır, çünkü Antonius'un Parthlara karşı büyük bir zafer kazanması Octavianus'un Roma'daki tek liderliğine büyük bir darbe indirecekti.

¹¹ Plut. *Crass.* XVI. 3.

¹² Plut. *Crass.* XVII. 4; Cass. Dio XL. 21. 2-3.

¹³ Daha detaylı bilgi için ayrıca bk. Arslan 2007, 446 vdd.

Pompeius'un itirazlara rağmen bizzat devreye girmesi ve ciddiyetle teşvik edici olması dikkat çekicidir. Pompeius'un ayrıca daha önceden gerçekleştirdiği Doğu seferi sırasında Parthlarla barış şartlarını koruyan bir ilişki geliştirdiği bilinmektedir. Dolayısıyla Crassus'un yanında Pompeius'u gören halk Parthlarla benzer ilişkilerin devam edeceği ümidiyle yumuşamış olmalıdır.

Antik yazarlar Ateius'un herşeye rağmen Crassus'u fiziksel olarak da durdurmaya çalıştığını ve hatta beddua içeren küçük ayinlerle onu, kendisini dinlemediğinden lanetlediğini vurgulamaktadır¹⁴. Ayrıca Crassus MÖ 54 yılının sonunda Brundisium'dan Adriatik denizinin karşı yakasına geçerken, ortaya çıkan bir kış fırtınasının hayatlara ve pek çok gemisinin yok olmasına mal olduğu ve bundan çekinmeyen Crassus'un riski üzerine alarak sefere devam ettiği aktarılmaktadır¹⁵. Bu durumun da antik kaynaklar tarafından abartılma ihtimali söz konusudur. Dönemin tribunsuları ve halkından da Crassus'un kötü alametlere ve tanrıların karşı çıkmasına rağmen Parthia ile savaşa girme niyetine dair kaygıların söz konusu olduğu algısı, doğal olarak yenilgiden sonra antik yazarlar tarafından abartılarak ve belki de uydurularak hatırlatılacak, Crassus'a karşı dile getirilecek, bir nevi Crassus savaştan sonra günah keçisi ilan edilecektir.

Crassus'un, iki sebepten dolayı Parthia istilası için doğru zamanı seçtiği düşünülmektedir. Birincisi, Parthia Roma ile barış içinde olmuş ve Euphrates (Fırat) nehrini iki imparatorluğu ayıran sınır olarak tanımayı kabul etmişti. Her iki taraf da sınırda çok az birlik konuşlandırmıştı, çünkü birbirlerine üstünlük sağlayabileceklerine veya işgal edebileceklerine inanmamaktaydılar¹⁶. Crassus, Euphrates'i geçerek Parth topraklarına tek taraflı girebileceğini ve Parthlar bu istilasına karşılık vermeden önce üsler kurabileceğini düşünmekteydi. Bu, Pompeius zamanında da olmuş, onun komutanı Gabinius ve tabisi Afranius benzer hareketlerde bulunmuşlardı ve Parthlar bunlara karşı harekâtlarla cevap vermişler, fakat iki tarafın ordusu bu harekâtlar sırasında karşı karşıya gelmediği için gerginlik tırmanmamıştı¹⁷. İkincisi, Parthia kralının oğlu Orodes, babası III. Phraates'e suikast düzenlemişti. Erkek kardeşi Mithradates'i idam ettirmiş¹⁸ ve Parthia içinde gücünü pekiştirme arayışı içine girmişti. Crassus'un Parthia'daki bu siyasi karmaşadan yararlanmak istediği de önerilmektedir. Düşmanlarının Parth seferinin geçerli sebebini sorgulayabileceğini önceden düşünerek, Parthia tahtına Roma sempatizanı bir kralı yerleştireceği bahanesini öne sürebilirdi. Mithradates öldürülmeden önce ikna edilebilirse tam bir aday olacaktı, Crassus ve lejyonları onu tahta çıkardığında Crassus'a minnet duyacaktı¹⁹. Böylelikle Crassus'un siyasi düşmanlarının, bu seferin Roma'nın Doğu'daki siyasi çıkarları doğrultusunda gerçekleşmediği yönündeki iddiaları da geçersiz kılınacaktı.

Halbuki Parth tahtındaki bu değişim beklenmedik bir olaydır. Crassus'un da Parthia tahtındaki bu iç çekişmelerden faydalanarak doğrudan saldırıyı tercih etmediği görülmektedir. Crassus yedi lejyon, süvari ve destek birlikleriyle²⁰ Euphrates nehrini geçtikten sonra birkaç yerleşim yerini ele

¹⁴ Plut. *Crass.* XVI. 3-6. Kötü alametlerle ilgili diğer antik kaynaklar için bk. Cic. *div.* I. 29; Vell. II. 46. 3; App. *Bell. Civ.* II. 3. 18; Cass. Dio XXXIX. 39; Flor. *epit.* III.11. 3; Lucan. *Phar.* III. 126-127.

¹⁵ Plut. *Crass.* XVII. 1.

¹⁶ Edwell 2008, 10.

¹⁷ Cass. Dio XXXVII. 6. 3. Afranius bir keresinde Gordyene'den Carrhae ve Suriye'ye yönelmişti (Cass. Dio XXXVII. 5. 5).

¹⁸ Bu dönemde Parthia tahtındaki iç çekişmeler hakkında bk. Iust. XLII. 4. 1-4; Plut. *Crass.* XXI. 7.

¹⁹ Yarshater 1983, 48-50.

²⁰ Plut. *Crass.* 20. 1. Diğer kaynaklar ise abartılı ve kesinlikle az güvenilirdir. Florus (*epit.* 1. 46. 2) onbir lejyondan bahsetmektedir. Appianus (*Bell. Civ.* II. 3. 18) yüzbin askerden bahsetmektedir.

geçirmiş, sonrasında bu yerlerde Roma garnizonları kurmuştur. Bu sırada yüz kadar Romalıyı öldürten Zenodotia kentini kuşatmış, kenti ele geçirerek talan etmiş ve meskûnlarını köle olarak satmıştır, bunun sonucunda askerleri kendisine muzaffer *imperator* unvanını vermiştir²¹. Bölgenin Parth satrapı Sitalkes ile de çatışmaya girerek yenilgiye uğratmış, ancak onu takip etmemiştir, şimdilik Parthia ile bir denge politikası gütmüştür²². Ele geçirdiği kentlerin çoğu çatışma olmadan teslim olmuştur²³. Bu kentlerde yedi bin kadar piyade ve bin süvari askerinden oluşan garnizonlar kurulmuştur. Sonuçta Crassus'un başlangıçtaki amacının doğrudan Parthia'ya saldırmaktansa sınır güvenliğini sağlamak olduğu niyetiyle hareket ettiğini ve bunda da bir nevi başarı gösterdiği anlaşılmaktadır.

Crassus bunu başardıktan sonra yukarıda da değindiğimiz üzere Roma'dan gönderilen genç oğlu Publius kendisine katılınca kadar kışı geçirmek için Suriye'ye çekilmiştir²⁴. Onun herhangi bir hazır ordusu olmayan, taht kavgası yaşayan ve sürpriz saldırılara açık olan Parthların başkenti Ktesiphon'a doğrudan saldırmak yerine Suriye'ye çekilmesi gelecekteki savaşı kaybetmesine yol açan hatalardan birisi olarak görülmektedir, çünkü kışın Suriye'de geçirilmesi Parthlara düzenli bir ordu kurmaları ve elverişli savaş taktikleri belirlemeleri için zaman kazandırmıştır. Dio, Crassus'un sınırın zorluklarına katlanmaktansa Suriye'de kolay bir hayatı tercih ettiğini vurgulama gereği duymaktadır²⁵.

Plutarkhos'un kaynaklarındaki iddialara göre, yukarıda da belirttiğimiz üzere Crassus, Suriye'de iyi bir strateji uygulamaktansa ganimeti ve kendisini daha fazla zenginleştirmeyi düşünmüştür. Kendisini askerlerinin eğitiminden çok, paralı asker işlerine, finansal kâr meselelerine adanmıştır, hem eyalet kentlerinin hem de Hierapolis'teki tapınak paralarının dikkatlice stoklanmasını gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda bölge halkları ve hanedanlarının verebilecekleri asker sayılarını belirlemiş, ancak asker yerine para teklif edildiğinde de kabul etmiştir, bu da ona duyulan saygıyı azaltmıştır²⁶. Iosephos hatta onun Ierusalem (Kudüs)'deki tapınağı talan ettiğini, on bin *talanta* kadar para gasp ettiğini beyan etmektedir²⁷. Aslında Crassus'un Suriye'de herhangi bir muzaffer Roma konsülünden farklı, aşırı derecede kendi çıkarlarını öne çıkararak bir siyaset izlediği iddiasını tam olarak ortaya koyabilmek zor gözükmektedir. Sonuçta buradan elde edilen ganimet ve paraların ileride Roma'nın gireceği savaşlarda kullanılma ihtimali bulunmaktadır. Plutarkhos'un kullandığı kaynaklar Crassus'u yenilginin ana suçlusu olarak göstermek istediğinden böylesine suçlamalar bilinçli olarak uydurulmuş olabilir. Crassus Mezopotamya'ya öncekilerden çok daha büyük bir askeri güçle gelmiştir. Onun, bu sayıca fazla olan lejyonlarını Suriye'de üsler ve fethetmiş olduğu kentlerde askeri karargâhlar kurmak için kullandığı görülmektedir. Halihazırda fethetmiş olduğu kentlerdeki ayaklanmalar hakkında endişe duymak zorunda kalmamak veya arkadan saldırılara maruz kalmamak için savunma sistemlerini güçlendirdiği öne sürülmektedir²⁸. Buna rağmen onun Suriye'de çok fazla bir dirençle karşılaşmamış ve nispeten Suriye'nin zaten pasifize edilmiş olması bu düşüncüyü pek de güçlü kılmamaktadır. Crassus'un Suriye'ye yönelerek Parthlarla muhtemel savaşı geciktirmesinin

²¹ Plut. *Crass.* XVII. 3.

²² Cass. Dio XL. 12. 2.

²³ Cass. Dio XL. 13. 1-2; Plut. *Crass.* XVII. 2.

²⁴ Plut. *Crass.* XVII. 2-6; Cass. Dio XL. 12. 2-4.

²⁵ Cass. Dio XL.13. 4.

²⁶ Plut. *Crass.* XVII. 5.

²⁷ Ioseph. *Bell. Iud.* I. 179, *Ant. Iud.* XIV.105. Aynı zamanda bk. Oros. *hist.* VI. 13. 1; Zon. *epit. hist.* V. 7; Heg. I. 21. 2.

²⁸ Ward 1977, 286.

asıl sebebi güçlü Parth süvari birlikleri karşısında Romalı ek süvari birliklerinin gelmesini beklemek istemesi olabilirdi.

Bu noktada savaşı asıl tahrik eden tarafın Parthlar olma ihtimali de söz konusudur. Crassus Suriye'de iken MÖ 53 yılı baharında Parth kralı Orodes'ten elçiler gelmiş ve muhtemelen onun Euphrates nehrinin Doğu'sundaki saldırgan hareketlerinin sebebini sorgulamışlardır; onun da cevabını Parthların en önemli kentleri Seleukia veya Ktesiphon'u ele geçirdiğinde vereceğini söylediği bildirilmektedir²⁹. Dolayısıyla Crassus'un elçi heyetinden gelen talepler doğrultusunda sert bir tavır almak zorunda kaldığı ve saldırıya geçtiği söylenebilir.

Crassus, Caesar'ın yanında Galya'daki başarılarıyla bilinen Genç Publius ve süvari birliklerinin eklenmesiyle ordusunu daha da güçlendirmiştir. Ancak hala en iyi askerler Caesar ve Pompeius'un emirleri altında Galya ve İspanya'da bulunduğu için, ordusunda görev verdiği askerler büyük oranda eğitimsiz ve tecrübesizdir. Crassus'un kendi tecrübesiz birliklerini eğitmek için de kışı Suriye'de geçirmeyi düşünmesi ihtimali yüksektir, ancak yukarıda Plutarkhos'un vurguladığı üzere askerinin eğitimiyle geçirilmesi gereken süreyi iyi kullanmadığı iddia edilmektedir. Aşağıda da vurgulayacağımız üzere Roma'nın savaşı kaybetmesinin en önemli sebeplerinden birisi askerlerinin tecrübesizliğinden ziyade Parthların savaş taktikleri ve donanım açısından sürpriz bir şekilde hazırlıklı ve üstün olmalarından kaynaklanmıştır.

Crassus'un savaşı kaybetmesinin bir diğer sebebi de bölgeden kendisine ulaştırılan yanlış istihbarattır. Sefer sırasında Armenia kralı, altı bin süvari ile Crassus'un yanına gelerek eğer Romalılar Parthia'yı Armenia üzerinden fethederlerse daha fazla askerinin ve her türlü desteğin sözünü vermiştir. Aynı zamanda süvari savaşı için uygun olmayan dağlık alandan Parthlara saldırmanın Romalıların avantajlarına olacağını vurgulamıştır³⁰. Buna rağmen Crassus, önerilen rotayı takip etmeyi reddetmiştir, bunun bir tuzak olduğundan şüphelenmiş, ancak hala Armanialılardan gelebilecek destekten de umidini kesmemiştir. Asıl Roma birliklerini arkada bıraktığını bahane ederek Mesopotamia üzerinden yolunu takip edeceğini bildirmiştir³¹. Parthların başkenti Ktesiphon'a giden yolda Fırat nehrini takip ederken birden fikrini değiştirmesinin onun savaşı kaybetmesindeki en önemli sebeplerden birisi olduğu iddia edilmektedir. Antik kaynaklar, onun fikrini değiştirmesinde değişik isimlerle verilen Doğulu müttefik veya ajanların etkili olduğunu ve kendisini yanlış yönlendirdiklerini şöyle bildirmektedirler:

*"Buna rağmen onlara [Romalıları] en büyük zararı Osroeneli Abgaros vermişti. Pompeius zamanında Romalılarla barış yapma vaadinde bulunmuştu, ancak şimdi barbarların tarafını seçmiştir...Abgaros Parthların davasını kollarken Crassus'a tevessül ediyormuş gibi yapıyordu"*³².

*"Crassus hala bu meseleleri araştırıp düşünürken, Ariamnes isimli bir Arap reisi yanına geldi, becerikli ve hain birisiydi, Romalıların başına gelecek en ciddi ve bitirici yıkıma yol açacak talihin bütün kötülüklerinin sebebi olarak kendisini ispatlamıştır"*³³.

²⁹ Olaylar ve yorumlar için bk. Plut. *Crass.* XVIII. 1-2; Cass. Dio XL. 16. 1-3; Flor. *epit.* I. 46. 4-5; Fest. *Brev.* 17. Dio (XL. 20. 3), onun Seleukia'dan hemen sonra Ktesiphon'u almaya niyetlendiğini bildirmektedir.

³⁰ Plut. *Crass.* XVIII.

³¹ Plut. *Crass.* XIX. 1-2.

³² Cass. Dio XL. 20. 1-2.

³³ Plut. *Crass.* XXI. 1.

“En başta Crassus, Mazaras isimli kaçak görünümli bir Suriyeli'nin tavsiyesine güvenerek Fırat'ı terk etmiştir ki bu nehir erzakların taşınmasında ve arkasının korunmasındaki temel araçlardan birisini oluşturmaktaydı”³⁴.

Görüldüğü üzere, belki de Parthlara çalışan ajanlar sayesinde Crassus'un nereden ve nasıl saldıracağı konusunda kafası karıştırılmış ve o kararsız kılınmıştır. Yukarıda aktarılan metinlerde üç tarihçinin ortak teması Crassus'un farklı isimlerle anıldığı görülen Doğulu yandaşlarına³⁵ inanarak saldırı için aslında tehlikeli olan bir yol takip etmesidir. Crassus'un araştırmaları sonucunda iklim, topografi ve lojistik destek açısından çok daha uygun olan Fırat yolunu terk etmesi başarısızlığına sebep olan etkenlerdendir. Bu tarihçiler farklı dönemlerde yazmışlardır ve buna rağmen onların hepsi Carrhae'de başarısız olanın Roma orduları olmadığını vurgulama gereği duymaktadırlar, asıl suçlu liderlik kalitesinden yoksun, zenginlik ve şehvet düşkünü, Doğulu ajanlara bile güvenen Crassus'tur. Yanında savaşan *quaestor*'u Cassius'un Fırat'ın takip edilmesi yönündeki ısrarına rağmen Crassus'un bölgedeki ajanlara güvenmesinin de bardağı taşıran son damla olduğu vurgulanmaktadır.

Diğer taraftan Crassus'a yöneltilen bu suçlamaların tam anlamıyla gerçekleri yansıtmayabileceği önerilmektedir. Adcock, Crassus'un bu rotayı takip etmesinin sebebini onun doğrudan Orodes'in güçleri üzerine yürüyerek bölgedeki Parth birliklerinin komutanı Surenas'ı kolaylıkla yenebileceğine inanmasına bağlamaktadır³⁶. Karşılaşacağı gücün sayı olarak nispeten az ve Parthia kralı değil de Surenas ve yukarıda değindiğimiz daha önce bozguna uğratmış olduğu Sitalkes'in komutasında olması düşüncesi onu kısa yoldan çatışmaya sevk etmiş olabilir³⁷. Crassus'un Orodes ile kalıcı bir barış yapma düşüncesinden dolayı acele ettiği iddia edilse de, aslında kralın komutasında olmayan bir orduya karşı daha kolay zafer kazanabileceği mantığıyla bir an önce savaşa girmeyi tercih ettiği söylenebilir. Gerçekte ise bölgedeki ajanların Romalıları yönlendirdiği bu yol tamamen çöl değildir, üzerinde vahalar ve küçük köyler bulunan eski bir ticaret yoludur³⁸. Plutarkhos'un da bildirdiği gibi rotanın Crassus'u Roma garnizonlarının bulunduğu bölgeden geçirdiğini, ek birlikler toplamasına müsaade ettiğini vurgulamaktadır³⁹. Aynı zamanda Romalıları Fırat nehrinin kuzeyden bir kolu olan Balissos deresine götürmekteydi. Bu dere üzerinden yine güneyde Fırat nehrine ve doğrudan hedef olan Ktesiphon'a ulaşarak Parthlarla kafa kafaya savaşılabilirdi⁴⁰. Ayrıca bahar zamanı olduğundan oldukça bol su bulunmaktaydı ve yürüyüş esnasında sert çöl şartlarıyla karşılaşma ihtimalleri aslında zayıftı. Bunların yanında bu güzergâhtaki harekâta Crassus'un keşif kolları bu yol üze-

³⁴ Flor. *epit.* I. 46. 6.

³⁵ Alıntılarda görüldüğü gibi müttefik gibi gözükten liderlerin veya ajanların isimleri kaynaklarda değişmektedir. Plut. *Crass.* XXI. 1 (Ariamnes); Cass. Dio XL. 20. 1-4 (Osroeneli II. Abgaros) ve Flor. *epit.* I. 46 (Mazaras).

³⁶ Adcock 1966, 53-5.

³⁷ Plut. *Crass.* XXI. 4; Cass. Dio XL. 20. 4.

³⁸ Marshall 1976, 156-157.

³⁹ Diğer taraftan Dio (XL. 15. 5) Parthların sıcak ve susuzluğa çok iyi dayandıklarını, savaş sırasında Crassus'un birliklerinin ise bu zorluklardan sıkıntı çektiklerini bildirmektedir (XL. 24. 4). Ayrıca Parthların kendi toplarlarında yenilmez olduklarını vurgulamaktadır (Cass. Dio XL. 15. 6).

⁴⁰ Sherwin-White 1984, 283-7; Sampson 2008, 95, 97-8, 101, 106-109. Crassus'un yukarıda belirttiğimiz Parth elçilik heyetiyle gergin takası onun hedefinin Seleukeia olduğunu açıkça belirttiğini bildirilmektedir (Plut. *Crass.* XVIII. 1-2; Cass. Dio XL. 16-1-3; Flor. *epit.* I. 46. 4-5; Fest. *Brev.* 17; Oros. *hist.* VI. 13. 2). Onun Parth elçilerine hedefinin neresi olduğunu belirtmesi, kendisine olan aşırı güveninin ve büyük bir hata yaparak stratejisini kolaylıkla düşmanına ifşa ettiğinin göstergesidir. Bunu bilen Parthlar da Seleukeia'ya giden yol üzerinde Crassus ve ordusunu sıkıştırma ve tuzağa düşürme stratejisini başarıyla gerçekleştirmişlerdir.

rinde geri çekilme işaretleri veren at izlerine⁴¹ rastladıklarını bildirince karar verilmiştir. Dolayısıyla antik kaynaklardaki bazı sert vurguların aksine Crassus'un çok da mantıksız bir karar vermediği söylenebilir.

Gerçekte en büyük sıkıntı Romalıların Parth ordusunun son durumu hakkında gerekli istihbarata sahip olmamasıydı, bu sırada Parth ordusu disiplinli bir şekilde hazırlıklarını tamamlamıştı. Surenas önceki yıl Mesopotamia'da Roma garnizonlarına karşı gerçekleştirdiği erken dönem seferleri sırasında Roma taktiklerini gözlemlemiş, kendi silahlarının etkisini test etmiş ve özel ordusunu hazırlamak için kış dönemini kullanmıştı⁴². O, Roma ordusunun yakın karargâh ve yaya asker savaşında çok iyi olduğunu bildiğinden, yanında sadece süvarileri getirmiş, bilinçli olarak yaya askerlerinin çoğunu veya hepsini arkada bırakmıştı. Çoğunluğu çocukluklarından beri eğitilen hem sadık hem de son derece etkili hafif zırhlı atlı okçular ve mızraklı askerlerdi⁴³. Surenas buna ilaveten ön sıraların hemen arkasına sırasıyla yerleştirdiği yük taşıyan develer sayesinde, onlara sonsuz ok elde etme ve kullanma fırsatı sağlamıştır. Bu taktik onların at üzerindeki kolaylıkla kendilerini yeniden silahlandırmalarını mümkün kılmıştır. Okçular aynı zamanda düşmandan uzaklaşırken geriye doğru atış yapma eğitimi almışlardı ve buna "Parthia" veya "veda" vuruşu adı verilmekteydi. Ayrıca Parthlar Romalıların zırh ve kalkanlarını delebilecek çengelli oklara sahiptiler ve daha büyük hızla delme gücü veren kısa, bileşik ve yeniden eğmeçli yaylar kullanmaktaydılar. Bunlara ilaveten Surenas'ın ordusunun en önünde toplu bir savaş zırhı bulunmaktaydı: uzun mızraklar, hem koşucuları hem de atların tam anlamıyla zırhlı olduğu silahlı süvari birliği.

Crassus ise, Plutarkhos'un vurguladığı üzere, Parthların atlı okçularının (*hippotoksotai*) becerikli ve etkili oldukları yönünde garnizonlarından gelen uyarıları göz ardı etmiştir. Roma ordusunun bel kemiğini piyade ağır zırhlı lejyoner birlikleri oluşturmaktaydı, okçu birliklere ağırlık verilmemekte ve hatta onların bunu hor gördükleri söylenmektedir. Romalıların karşılaşılabilecekleri ordu tipi hakkında da hiçbir fikirlerinin olmadığı görülmektedir. On yıl önce Pompeius'un seferleri sırasında hiçbir Parth askeri gücüyle karşılaşılmamıştı ve Crassus'un önceki yıl Mesopotamia içine düzenlediği seferlerde az bir direnç söz konusu olmuştu. Ancak bu sefer Crassus'un Publius'unakilere ek olarak kullanacağı üç bin süvari yardımcı birliği sayıca yetersizdi ve hepsi sadece hafif zırha ve kısa mızraklara sahipti, çatışmada karşılaşılabilecekleri Parth ağır zırhlı süvari birliklerine (*kataphraktes*) rakip olamayacak durumdaydılar⁴⁴. Aniden karşılaşılabilecek ve savaşmak zorunda kalacakları arazi koşullarına da hazır değillerdi.

Dolayısıyla Crassus'un karşı karşıya geleceği ordunun güç ve kapasitesinin farkında olmadan yoluna devam ettiği görülmektedir. Belki de kendisini ve ordusunu Parthların Lucullus'un önceden kolaylıkla yenilgiye uğrattığı Armenia ve Kappadokia ordusundan çok da iyi savaşmadıklarına, savaşın en zor kısmının sadece uzun yolculuk ve kaçak askerler olacağına inandırmıştı⁴⁵. Gerçekte Crassus'un lejyonlarının Parthları yakalamasının onlarla savaşmaktan daha zor olduğunu düşün-

⁴¹ Plut. *Crass.* 20. 1.

⁴² Sampson 2008, 120.

⁴³ Cass. Dio XL. 15. 1-2.

⁴⁴ Parth askerlerinin resimsel rekonstrüksiyonu için bk. http://www.cais-soas.com/CAIS/History/ashkanian/battle_of_carrhae.htm.

⁴⁵ Plut. *Crass.* XVIII. 4. Romalıların Doğu hakkındaki bilgi eksiklikleri onların Parthları, Persleri ve Medleri hepsi aynı ve benzer olarak etiketlemelerine sebep olmuştur (Isaac 2004, 372-3). Onların bire bir yaya birliklerinin meydan savaşına dayanamayacaklarını düşünmekte, uzaktan hafif silahlar kullandıkları savaş taktiklerini korkak ve kadınimsi bulmakta, bu konuda Armenia ve Kappadokialılardan farklı olmadıklarını düşünmekteydiler.

dükleri öne sürülmektedir⁴⁶. Crassus bu maksatla Balissos (Balikh) deresi ve Carrhae (Harran)'ye doğru yönelmiştir (Fig. 1). Yukarıda belirttiğimiz üzere Carrhae, kervan yolları üzerinde bir yerleşim yeridir. Plutarkhos (*Cras.* 23. 4) küçük ve suyu bol olmayan Balissos deresinin geçilmesinden hemen sonra savaşın gerçekleştiğini bildirmektedir. Burası büyük ihtimalle Balissos deresinin kuzeyden besleyen kollarından birisi de olabilir⁴⁷. Carrhae veya Harran Skirtos ve Karrha derelerinin birleştiği noktada bulunmaktadır. Dio tarafından bir Makedonya kolonisi olarak tanımlanmıştır⁴⁸.

Fig. 1. Crassus'un MÖ 53 Yılında Antiokhia'dan Carrhae'ye İlerleyişi

Crassus, ovayı geçmeye başlarken güçlerini geniş bir hat üzerine yaymıştır, ancak daha sonra gerçek gücünü gizleyen Surenas'ın ordusunun yakında olduğuna inanarak ve onun tuzağına düşmekten korkarak, askerlerini çukur bir kare alan içine yerleştirmiştir. Crassus, tuzağa doğru çekildiğini geç fark etmiştir. Ordusuna saldırı emri verse de geri püskürtülmüştür, Surenas'ın atlı okçuları Romalıların askeri taktiksel düzeninin etrafını çevirmiş ve onların üzerine sürekli olarak ok yağdırmaya başlamıştır. Roma kalkanları hatta *testudo* düzeninde bile Parth oklarının gücüne direnememiştir. Publius Crassus'un emrindeki süvari birliği sahte geri çekilme taktiği sonucunda tuzağa düşmüştür; Parth güçleri çabucak onların etrafını çevirmiş ve Crassus'un oğlu dahil onları parçalara ayırmıştır. Romalılar ağır kayıplar vermiştir, yine de Parthların süvari birliklerini ve oklarını kullanamadıkları akşam karanlığına kadar dayanmışlardır. Crassus artık ordusunu kontrol edemez hale gelmiştir. Roma birliklerinin tecrübesizliği ve disiplinsizliği yüzünden organize bir şekilde geri çekilme de gerçekleştirilememiştir. Bu arada Cassius, geri çekilme esnasında, beş yüz hayatta kalan

⁴⁶ Plut. *Cras.* XX. 1.

⁴⁷ Bu derenin isimleri diğer kaynaklarda Belias veya Bilekha gibi farklı isimlerle görülmektedir. Khaboras (Harran)'dan Kallinikon geçilerek batıya doğru akmakta ve kuzeyden Fırat nehrine dökülmektedir. Şimdiki ismi Balikh'tir. Ana kaynağı Türkiye-Suriye sınırında Ain al-Arous'tur. Bu derenin özellikleri hakkında ayrıca bk. Akkermans 1989, 123.

⁴⁸ Carrhae ve özellikle Marcus Aurelius'tan Gordianus ve Tranquillina dönemine kadar uzanan sikkeleri için bk. Hill 1916, 150-5.

süvarisiyle birlikte Suriye'ye kaçmayı başarmıştır⁴⁹. Daha sonra Cassius, Parthlardan oluşan bir grup azınlık Suriye'yi işgal ettiklerinde onları kolaylıkla Antiokheia'da geri püskürtmüş ve sonrasında geri kalan güçlerini tuzağa düşürmüştür. Bunun üzerine Cassius, o eyaletteki Roma güçlerinin sorumluluğunu üzerine almıştır⁵⁰. Bu şartlar altında hayatta kalmayı başaran Cassius'un, sonradan antik tarihçiler tarafından yazılacak olan Carrhae hikâyesinin şekillenmesinde önemli bir rolü olduğu vurgulanmalıdır. Suriye'de üzerlerine gönderilen Parth birliğini yenilgiye uğratmasından aldığı güçle, yukarıda belirttiğimiz hangi yolu takip edeceği konusunda tavsiyesine uyulmaması gibi Crassus'u suçlayan anlatımlarda onun katkısının olması ihtimali yüksektir. Hatta savaş sırasında onun ihanet etme durumu bile gözden geçirilmelidir.

Romalılar yenilgiye uğrayıp, sancaklarını da kaybettikten sonra dağınık bir şekilde ilk önce Carrhae kasabasına çekilmişler ve geceleyin kaçmaya çalışmışlardır. Parthlar onları takip ettiğinde, Crassus adamlarını ikna edip ateşkes antlaşması teklifini kabul etmiştir. Plutarkhos'a göre, Crassus aslında bunun bir tuzak olduğunun farkına varmıştır ve rütbeli askerlerinden bazıları anlaşmayı görüşmek üzere onun yanında gitme teşebbüsünde bulunmuşlardır. Crassus, güç kullanılarak atın üzerine yerleştirilmeye çalışılırken, karmaşa esnasında kendisi de dahil birkaç Romalı öldürülmüştür. Bu son olayla ilgili farklı anlatımlar söz konusu olsa da, temelde hepsi Surenas'ın kutlama yaptığı, Crassus'un kafasını ve sağ elini Orodes'in sarayına gönderdiği konusunda hemfikirlerdir. Plutarkhos'a göre, Orodes'in sarayında gösterime giren Euripides'in *Bakkhai* isimli oyunu sırasında Tralleisli Iason isimli oyuncu, Crassus'un kafasını kralın önünde eğilerek seyirciye fırlatmıştır⁵¹. Dio'nun büyük olasılıkla abartarak uydurduğu versiyonunda ise, Orodes eritilmiş altını kesik kafasının boğazından aşağıya döktürmüş ve Crassus'un hırsının, sonunu nasıl getirdiğiyle ilgili olarak alay etmiştir⁵². Crassus'un ölümü Caesar'ın senatoda suikaste kurban gitmesi kadar hafızalarda yer edinmiş ve çok geçmeden Roma dramasında da yerini almıştır⁵³.

G. C. Sampson (2008, 180), Carrhae yenilgisinin "Doğu'nun kontrol edilmesi için iki büyük imparatorluk arasında 700 yıllık savaş döneminin kıvılcımını başlattığını" yazmaktadır. Orodes'in yukarıda bahsettiğimiz tavrıyla Romalılara karşı nefretini açıktan dile getirdiği görülmektedir. Bundan sonra Parthların yeni stratejileri sınırlarını Doğu Akdeniz limanlarına kadar genişletmek olacaktır. MÖ 53 yılından sonra Parthların gayretleri Fırat'ın ötesinde işgal ve fetih üzerine yoğunlaşmıştır. Onlara göre Roma'nın bu bölgedeki hakimiyeti bitirilmek zorundaydı⁵⁴. Bu, Parth

⁴⁹ Plut. *Crass.* XXIX. 4; Cass. Dio XL. 25. 4; Ioseph. *Bell. Iud.* I. 180, *Ant. Iud.* XIV. 119; Eutr. VI. 18; Zon. *epit. hist.* V. 7.

⁵⁰ Cass. Dio XL. 28. 1-29. 3; Cic. *Fam.* III. 8. 10, *Att.* V. 16. 4; 18. 1; 20. 2-3; 21. 2; Liv. *Per.* 108; Strab. XVI. 1. 28; Vell. II. 46. 4; Ioseph. *Bell. Iud.* I. 180; Frontin. *strat.* II. 5. 35; Iust. XLII. 4. 5; Eutr. VI. 18; Fest. *Brev.* 17; Oros. *hist.* VI. 13. 5; Heg. I. 21. 3.

⁵¹ Plut. *Crass.* XXXIII. 1-4; Polyain. *strat.* VII. 41. Ayrıca Surenas, Dicle üzerinde Seleukeia kentinde bir zafer eğlencesi düzenlemiştir. Burada bir kadın kıyafeti giydirilen Romalı esir Crassus rolünü oynamış ve sosyete fahişeler tarafından söylenen şarkılarla aşağılanmıştır ve Romalıların kesilmiş başları *lictor*'lar tarafından taşınan baltalara tutturulmuştur. Buna ilaveten Surenas resmi olarak kentin senatosunu toplamış, taşkınlık ve aşırılıklarından dolayı Roma halkının aşağılanmasını sağlamıştır. Bk. Plut. *Crass.* XXXII. 1-5. Savaş sonrası bu tavırların aşırı Roma düşmanlığı olarak algılanmaması gerekmektedir. Sonuçta saldırıyı başlatan başta Crassus olmak üzere Romalılar olmuştur.

⁵² Cass. Dio XL. 27. 3; Flor. *epit.* I. 46. 10; Fest. *Brev.* 17.

⁵³ Sampson 2008, 192.

⁵⁴ Carrhae Savaşı'ndan sonra Parthların Suriye'ye yönelik saldırıları ve işgal teşebbüsleri hakkında ayrıca bk. Sherwin-White 1984, 290-306; Sullivan 1990, 308-12; Sampson 2008, 151-65.

İmparatorluğu'nun korunması ve yaşaması için gerekliydi. Bu amaç doğrultusunda Parthlar bir seri taktik seferler uygulamışlar, ilk önce MÖ 52 ve 51 yıllarında Suriye'ye akınlar düzenlemişler, ancak başarısız olmuşlardır⁵⁵. Daha sonra MÖ 49 yılından MÖ 42'ye kadar düşmanlarını zayıflatmak için Roma iç savaşını destekleyerek Suriye'yi yeniden istila etmişler ve bir dereceye kadar hedeflerine ulaşmışlardır. Iulius Caesar Parthlara karşı bir sefer düzenlemek istese de bu düşüncesi gerçekleşmemiştir. Özellikle Marcus Antonius, İkinci Parthia Seferi (MÖ 40-36) sırasında yine Roma'da kendisine belli bir statü kazandırmak için Parthlara karşı bir sefer düzenlemiş, ancak başarılı olmamıştır. Hatta Roma Fırat'ın ötesindeki topraklarını kaybetmiştir. Romalıların da Parth istilasından çekindikleri ortadadır. Augustus dönemi şiirlerinde Crassus'un intikamının alınması teması keskin bir şekilde ifade edilse de, o ve ondan sonra da Roma'nın bu yenilgiye dayalı kendi imajını düzeltme çabalarının devam ettiği, ancak pek de sonuç vermediği, bu utanç ve aşağılanma kaynağının yüzyıllarca devam ettiği görülmektedir, hatta Romalıların bu ve benzeri yenilgileri literatürlerinde sürekli ve derinlemesine işleyerek intikam için milli duygularının ve fethetme arzularının güçlü kaynağı olarak kullandıkları açıktır⁵⁶.

Yukarıda da vurguladığımız üzere antik kaynaklarda Crassus'un şahsına karşı bir nefret dili öne çıkarılsa da, Carrhae Savaşı'nın ilginç sonuçlarından bir tanesi Parthların öldürmek yerine onbin Romalıyı tutsak almasıdır. Bu tutsak Romalıların bazılarının kuzeybatı Çin'de bir bölgeyi kolonize edebilme ihtimalleri söz konusudur. Yaşlı Plinius tarafından bildirildiği üzere, Orodes esir aldığı on bin Romalı lejyoneri modern Türkmenistan/Afganistan sınırına yakın en uç doğu sınırına göndermiştir. Bölgenin coğrafyasını tanımlarken, Plinius şöyle bildirmektedir: "*Crassus'un felaketinden sağ kalan Romalı esirlerin Orodes tarafından getirildiği yer burasıdır*"⁵⁷. Bu esirlerin bazısının MÖ 36 yılında Chih-chih'te Hunlar ve Çinliler arasında bir çatışmada paralı asker olarak görev aldıkları iddia edilmektedir, Çin saldırılarını geri püskürtmek için "*balık-pulu düzeni*" kullanan yaklaşık yüz askerden söz eden raporlar söz konusudur. H. H. Dubs (1941, 324-5), bunun Romalıların tarafından kullanılan *testudo* düzeni olduğunu önermektedir, çünkü bu kapalı formasyonda özellikle yuvarlak Asya tipi değil de dikörtgenimsi ve yarı-silindirik şeklindeki Roma kalkanları sadece balık-pulları gibi gözükebilmektedir. Aynı zamanda bir Roma ismiyle Li-jien isimli bir Çin kentini MÖ 5 yılındaki kayıtlarda keşfettiğini ve buna ilaveten balık-pulu formasyonu gösteren Çin resimleri serisinin Roma zaferleri için yaratılanlara stil olarak benzediğini öne sürmektedir⁵⁸.

Bazı tarihçiler önceki başarılarına vurgu yaparak aynı görüşte olmasa da,⁵⁹ kitleler bu dönemde ne sevildiğinden ne de saygı duyulduğundan Crassus'un öldürülmesini umursamamıştır. Cras-

⁵⁵ Ne ölçeği ne de taktikleri açısından kararlı bir Parth istilası önerilmektedir. MÖ 52 yılındaki Parth ilerlemesinin küçük baskıncı çetelerden oluştuğu, Suriye'yi ciddi bir şekilde fethetme teşebbüsünün gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. MÖ 51 yılındaki seferde ise Parth gücü ilk zamanınkinden özellikle daha büyüktü. Buna rağmen Parthlar sadece kısa süre için Antiokheia'ya saldırmışlar ve o zaman kuşatma için hazır olmadıklarından kenti terk etmişlerdir (Cass. Dio XL. 29. 1'de ima edilmektedir). Antigonía'yı istekli bir şekilde kuşatma niyetinde olmadıkları da görülmektedir. Bu seferlerle ilgili antik kaynaklar için bk. Cass. Dio XL. 28. 3-30. 3; Cic. *Fam.* XI. 17; III. 3, 8; VIII. 5, 7, 10; XV. 1-4; *Att.* V. 9, 11, 14, 16, 18, 20-1; VI. 1-2, 4, 6, 8; VII. 2, 26; VIII. 11.

⁵⁶ Şairler ve tartışma için bk. Mattern-Parkes 2003, 393 vd.

⁵⁷ Plin. *nat.* VI. 18.

⁵⁸ Dubs 1957, 139-141.

⁵⁹ Sampson 2008, 80. Plutarkhos, Crassus ve Nicias biyografileri karşılaştırmasında şöyle bildirmektedir: "*İsken-der'in seferine övgü yağdıran ancak Crassus'unkini eleştirenler sonucuna bakarak onun bu gayretini adaletsiz bir şekilde yargılamaktadırlar*" (Plut. *Nic./Crass.* IV. 5).

sus'un ölümüne değil yenilgisinin Roma'yı son derece küçük düşürmesine yas tutmuşlardır. Sonradan Carrhae Savaşı'nın sonuçlarının ahlaki açıdan değerlendirildiği görülmektedir. Tanrıların haklı temelleri olmayan bu savaşa karşı çıktıkları iddia edilse de, bunun da bazı antik tarihçiler tarafından abartılma veya uydurulma ihtimali söz konusudur⁶⁰. Örneğin Cicero, yenilginin sebebini Crassus'un alametlere saygısızlığına bağlamaktadır. Plutarkhos da yukarıda bahsettiğimiz seferi durdurmaya çalışan Aetius ile ilgili benzer aktarımlarını Cicero'dan almış olmalıdır⁶¹. Aslında Crassus'un talihsizliği onun daha üstün taktikleri uygulayan bir komutan olan Surenas ile karşı karşıya gelen bir Romalı general olması ve böylece Roma halkının gözünden en kötü savaş kaybeden birisi olarak düşmesidir. Diğer taraftan Crassus ve oğlu Publius'un Carrhae'de ölmeleri Crassus'un ailesinin Roma'daki ayrıcalıklı yerinin sonunu getirmemiştir. Onun büyük oğlu Marcus MÖ 49 yılında hala Caesar'ın ordusundadır ve anlaşılabilir bir şekilde kardeşi ve babasının ölümünden sonra Carrhae'deki pek çok Romalı gibi silik bir kimlik sergilemiştir.⁶²

Sonuç

Roma'da bir zaferi takip eden *auctoritas* (itibar, nüfuz, salahiyet) ve *gloria* (zafer) genellikle muzaffer generallerin kendilerini başarılı siyasi kariyerlere yönlendirmelerine müsaade etmekteydi. Crassus, Parthia seferinden elde ettiği zafer ve ganimetlerle pek çok yeni Romalı politikacıyı etkileyebilecekti. Bunlar aslında sadece Crassus için değil, herhangi bir Romalı konsül açısından da normal ve gerekli düşüncelerdir. Savaşta başarılı olmuş olsaydı, Pompeius'u gölgede bırakmış olacak ve belki de Cato ile ittifak kurarak Pompeius ve Ceasar'a hükmedebilecekti. Planı sağlamdı. Ancak Crassus'un en büyük yanlısı büyük ihtimalle Parthlara karşı kolay zafer kazabileceğine inanması olmuştur. Caesar ve Pompeius'un da onun buna inanmasında katkıları olduğu görülmektedir. Onların gerçekte Crassus'a iyi niyetle yeterince destek vermedikleri, tabiri caizse onu suçlu bir lider olarak tarihin sayfalarına gömdükleri anlaşılmaktadır. Bu kapsamda antik yazarlar da kullanılarak, Crassus'un kamu yararına bir niyette olmadığı aksine kendi hırsı ve çıkarları yüzünden savaşı kaybettiği kamuoyuna yansıtılmış ve Crassus Savaşı'nın kaybedilmesinde günah keçisi olarak gösterilmiştir. Ancak şunu vurgulamak gerekmektedir ki, onun savaşı kaybetmesi en çok Roma'nın diğer iki güçlü lideri Caesar ve Pompeius'un işine yaramış, Roma'da onların otoritelerini artırmasının yolunu açmıştır. Aslında Carrhae Savaşı'nın komutanı Caesar veya Pompeius bile olsa, aynı daha sonra M. Antonius'un Parthia seferi örneğinde olduğu gibi, Parthlara karşı ne yaparsa yapsınlar savaşı kaybetme ihtimalleri söz konusudur.

⁶⁰ Simpson 1938, 532-534.

⁶¹ Simpson 1938, 539-540.

⁶² Syme 1980.

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

- App. *Bell. Civ.* (= Appianus, *Bellum Civile*)
The Civil Wars. Trans. H. White. London 1899.
- Cass. Dio (= Cassius Dio, *Rhomaika*)
Roman History. Trans. E. Carry, vols. I-IX. London 1914-1927 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Att.* (= Cicero, *Epistulae ad Atticum*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *Letters to Atticus*. Ed. & Trans. D. R. S. Bailey, vol. I-IV. Cambridge, Mass.-London 1999 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *div.* (= Cicero, *De Divinatione*)
Cicero. De Senectute De Amicitia De Divinatione. With an English translation by W. A. Falconer. Cambridge, Mass.,-London 1923 (The Loeb Classical Library).
- Cic. *Fam.* (= Cicero, *Epistulae ad Familiares*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *Letters to Friends*. Ed. & Trans. D. R. S. Bailey, vol. I-III. Cambridge, Mass.-London 2001 (The Loeb Classical Library).
- Eutr. (= Eutropius, *Breviarium ab Urbe Condita*)
The Breviarium ab Urbe Condita of Eutropius. Translated with an introduction and commentary by H. W. Bird. Liverpool 1993.
- Fest. *Brev.* (= Rufius Festus, *Breviarium*)
The Breviarium of Festus. A Critical Edition with Historical Commentary by Cf. J. W. Eadie. London 1967.
- Flor. *epit.* (= Annius Florus, *L. Annaei Flori Epitoma De Tito Livio Bellorum Omnium Annorum DCC Libri II*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *Lucius Annaeus Florus. The Two Books of the Epitome, Extracted from Titus Livius, of All the Wars of Seven Hundred Years*. Trans. E. S. Foster. London/New York 1929 (The Loeb Classical Library).
- Frontin. *strat.* (= Sextus Iulius Frontinus, *Strategematon*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Strategems and the Aqueducts of Rome*. With an English translation by C. E. Bennett. Ed. M. B. McElwain. London/New York 1980. (The Loeb Classical Library)
- Heg. (=Hegesippus)
Hegesippus. Trans. W. Blocker. wblocker@nmol.com. 2005.
- Ioseph. *Ant. Iud.* (= Flavius Iosephus Historicus, *Antiquitates Iudaicae*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Jewish Antiquities*. Trans. H. St. J. Thackeray, vols. IV-IX. London/ New York 1930-1939 (The Loeb Classical Library).
- Ioseph. *Bell. Iud.* (= Flavius Iosephus Historicus, *Bellum Iudaium*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Jewish War*. Trans. H. St. J. Thackeray, vols. II-III. London/New York 1927-1928 (The Loeb Classical Library).
- Iust. (= Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*)

- Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. Trans. J. C. Yardley. With introduction and explanatory notes by R. Develin. Atlanta, GA 1994.
- Liv. (Livius, *Ab Urbe Condita*)
 Per. (= *Ab urbe condita Librorum periochae*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: Livy, *From the founding of the city*. Trans. A. C. Schlesinger, vols. I-XIV. London/New York 1967 (The Loeb Classical Library)
- Lucan. *Phar.* (= M. Annaeus Lucanus, *Pharsalia*)
Lucanus. Trans. E. Ridley. London 1905.
- Oros. *hist.* (= Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*)
Seven Books of History Against the Pagans. Translated with introduction and notes by I. W. Raymond. New York 1936.
- Plin. *nat.* (= G. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pliny the Elder. The Natural History*. Trans. J. Bostock, London 1855.
- Plut. (= Plutarkhos)
Cras. (= Crassus) *Pomp.* (= Pompeius)
Nic. /Crass. Bioi Paralleloi (Nicias/Crassus)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch. Plutarch's Lives*. Trans. B. Perrin, vols. I-II: 1914, vols. VII: 1919. Cambridge, Mass.- London (The Loeb Classical Library).
- Polyain. *strat.* (= Polyainos, *Strategemata*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Strategems of War*. Trans. R. Shepherd. Chicago 1974².
- Strab. (= Strabon, *Geographika*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Geography of Strabo*. Ed. H. L. Jones, vols. I-VIII. Cambridge, Mass.- London 1924.
- Vell. (= Velleius Paterculus, *Historia Romana*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *Velleius Paterculus. Roman History*. Trans. F. Shipley. Cambridge, Mass.- London 1924 (The Loeb Classical Library).
- Zon. *epit. hist.* (= Ioannes Zonaras, *Epitome Historiarum*)
 Kullanılan Metin ve Çeviri: *The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great*. Trans. E. Lane. London 2009.

Modern Literatür

- Adcock 1966 F. E. Adcock, *Marcus Crassus, Millionaire*. Cambridge 1966.
- Akkermans 1989 P. M. M. G. Akkermans, "The Neolithic of the Balikh Valley Northern Syria: A First Assessment". *Paléorient* 15/1 (1989) 122-134.
- Arslan 2007 M. Arslan, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul 2007.
- Campbell 2001 B. Campbell, "Diplomacy in the Roman World (c.500 BC-AD 235)". *Diplomacy&Statecraft* 12/1 (2001) 1-22.
- Dubs 1941 H. H. Dubs, "An Ancient Military Contact between Romans and Chinese". *The American Journal of Philology* 62/3 (1941) 322-330.
- Dubs 1957 H. H. Dubs, "A Roman City in China". *Greece&Rome* 4/2 (1957) 139-148.
- Edwell 2008 P. M. Edwell, *Between Rome and Persia: The Middle Euphrates, Mesopo-*

- tamia and Palmyra Under Roman Control*. New York 2008.
- Gruen 1974 E. S. Gruen, *The Last Generation of Roman Republic*. Berkeley 1974.
- Hill 1916 G. F. Hill, "The Mints of Roman Arabia and Mesopotamia". *Journal of Roman Studies* 6 (1916) 135-169.
- Isaac 2004 B. Isaac, *The Invention of Racism in Classical Antiquity*. Princeton 2004.
- Marshall 1976 B. A. Marshall, *Marcus Crassus: A Political Biography*. Amsterdam 1976.
- Mattern-Parkes 2003 S. P. Mattern-Parkes, "The Defeat of Crassus and the Just War". *The Classical World* 96/4 (2003) 387-396.
- Sampson 2008 G. C. Sampson, *The Defeat of Rome: Crassus, Carrhae, and the Invasion of the East*. Barnsley Military 2008. 2. Edisyonu sanırım bu sene çıktı.
- Simpson 1938 A. D. Simpson, "The Departure of Crassus for Parthia". *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 69 (1938) 532-541.
- Sherwin-White 1984 A. N. Sherwin-White, *Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D. I*. London 1984.
- Sullivan 1990 R. D. Sullivan, *Near Eastern Royalty and Rome 100-30 BC*. Toronto 1990.
- Syme 1980 R. Syme, "The Sons of Crassus", *Latomus* 39.2 (1980) 403-408.
- Ward 1977 A. M. Ward, *Marcus Crassus and the Late Roman Republic*. Columbia 1977.
- Yarshater 1983 E. Yarshater, "Political History". Ed. E. Yarshater, *The Cambridge History of Iran Vol. 3 (I): The Seleucid, Parthian and Sasanian Periods*. Cambridge (1983) 3-263.